

Ovidiana. Un traducător uitat: C.I. Săvescu

Traian DIACONESCU

Key-words: *Greco-Latin culture, poetic language, metrics, translation/ traductology*

Receptarea operei lui Ovidiu în literatura română coboară în secolul al XVI-lea, al XVII-lea și al XVIII-lea, dar o bogată și variată valorificare se va realiza în secolul al XIX-lea și al XX-lea (Lascu 1972). După eliberarea Dobrogei de sub stăpânirea otomană (1877), receptarea lui Ovidiu a sporit și s-a diversificat. Inaugurarea statuii lui Ovidiu, în anul 1887, va deveni un simbol cultural și politic care va resuscita destinul lui Ovidiu în spiritualitatea românească. Atunci s-a instituit un cerc literar „Ovidiu” care a organizat un Congres național studentesc cu reprezentanți ai românilor de peste graniță (1894) și care a editat revista „Ovidiu” (1898-1910). La sfârșitul secolului al XIX-lea procesul receptării era încă modest, dar dinamic și variat.

Secolul al XX-lea realizează însă o receptare bogată și complexă, sincronizând cultura română, în acest sector, cu marile culturi europene. În acest secol s-au publicat traduceri superioare, ediții de text cu scop didactic, monografiile remarcabile, studii, articole, eseuri, conferințe, dar și lucrări literare (poeme, romane, piese de teatru), opere plastice și muzicale inspirate de viața și opera lui Ovidiu. Toate acestea dovedesc prețuirea acordată de oamenii de cultură și artă din România poetului latin relegat la Tomis. Pentru cunoașterea mai bună a receptării lui Ovidiu în spațiul cultural românesc se impune publicarea, într-un proxim viitor, a unei bibliografii complete și a unei ediții academice bilingve. Aceste lucrări de referință vor putea și vor trebui să intre în circulație internațională. Prin aceste cărți fundamentale, Ovidiu, simbol al latinității europene, și cultura română vor avea de câștigat¹.

Poetul Iuliu Cezar Săvescu (1866-1903) a asimilat cu fervoare cultura greco-latină, îndeosebi ca autodictat. În liceu avusese ca profesor pe Bonifaciu Florescu, iar la examenul de bacalaureat fusese felicitat de Odobescu. Citise cu ardoare poemele lui Homer, Pindar, Anacreon și, de asemenea, creațiile lui Vergiliu, Horațiu și Ovidiu. Participase la cercurile simboliste patronate de Macedonski și a tradus din literatura greacă *Antigona* lui Sofocle și din literatura latină elegii din ciclul *Amores* de Ovidiu. A tradus, selectiv, din Dante și Edgar A. Poe dovedind pasiune pentru marii poeți europeni și vocație de tălmăcitor.

¹ Vezi volumul omagial *Publius Ovidius Naso*, în care se află studiul lui N. Lascu (Lascu 1957: 333–580).

Predilecția lui Săvescu pentru cultura antică se explică prin spiritul său rafinat și prin temperamentul său romantic. Este un poet care pendulează între exaltare și decepție, tulburat de chemări celeste, de nostalgia altor orizonturi, un poet imaginativ, oniric, fantast, dar și plastic, vizual descriptiv. Temperamentul este romantic, expresia poetică este însă simbolistă sau parnasiană. Recursul la metodologia antică și la exotismul oriental sunt elemente parnasiene, dar cultivarea sugestiei și a misterului au rezonanțe simboliste.

Reminiscențele culturii antice (Săvescu 1984) sunt investigate cu funcții parnasiene sau simboliste și luminate de o infrastructură filosofică clasicizantă. Poemele *La Fântâna Blanduziei*, *Pe muntele Situ*, *Campestris*, *Carmen* etc. includ teme și motive horatiene sau vergiliene. Ecourile antice sunt asociate cu o viziune luminoasă sau macabră asupra vieții, dovedind că antichitatea este o proiecție a eu-lui său². Saturat de problemele sociale, poetul își caută fericirea într-un mediu arcaic (natură, umbre, banchete), simțindu-se astfel egal cu zeii, trăind vârsta de aur a omenirii când domnea libertatea neîngrădirii la nivel biologic și spiritual. Poetul Săvescu trăiește la o răscruce de vremuri când, în literatură, se interferează clasicismul, romantismul și modernismul. Aceste direcții culturale și estetice se reflectă în creația sa poetică.

În lirica erotică, poetul Săvescu transfigurează nu numai iubirea împărtășită, ci, cu predilecție, iubirea neîmpărtășită sau trădată. Aceste ultime ipostaze ale iubirii le descoperă în elegiile traduse din opera de tinerețe a lui Ovidiu. Poetul român întâlnește, așadar, un model poetic care consună cu concepția sa despre artă și lume.

Pentru analiza critică a traducerilor lui Săvescu din elegiile lui Ovidiu, prezentăm mai jos originalul latin și versiunea sa românească³. Prima traducere echivalează *Elegia III, 7* din ciclul *Amores*. A fost publicată, mai întâi, în „Liga literară”, I, 1894 nr. 9–10, p. 297–299.

At non formosa est, at non bene culta puella,/ At, puto, non votis saepe petita
meis./ Hanc tamen in nullos tenui male languidus usus,/ Sed jacui pigro crimen
onusque toro./ Nec potui cupiens pariter cupiente puella/ Inguinis effeti parte juvante
frui./ Illa quidem nostro subjecit eburnea collo/ Brachia, Sithonia candidiora nive,/
Osculaque inseruit cupidae luctantia linguae,/ Lascivum femori supposuitque femur./
Et mihi blanditias dixit, dominumque vocavit,/ Et quae praeterea publica verba
juvant./ Tacta tamen veluti gelida mea membra cicuta./ Segnia propositum destituere
suum./ Trancus iners jacui, species et inutile pondus,/ Nec satis exactum est, corpus
an umbra forem./ Quae mihi ventura est, siquidem ventura, senectus,/ Quum desit
numeris ipsa juvena suis?/ Ah! Pudet annorum: quod me juvenemque virumque/ Nec
juvenem nec me sensit amica virum./ Sic flammas aditura pias aeterna sacerdos/
Surgit, et a caro fratre verenda soror./ At nuper bis flava Chlide, ter candida Pitho./
Ter Libas officio continuata meo;/ Exigere a nobis angusta nocte Corinnam,/ Me

² Reminiscențele din poezii latini sunt asociate cu o stare de suflet și cu o atitudine filosofică în fața vieții. Iată un pasaj semnificativ dintr-o schiță în proză cu titlul *Greșeala*: „Îmi aduc aminte de viața de școală și de versurile *Tytire, tu patulae recubans sub tegmine fagi*. Aceste gânduri îmi readuseră încetul cu încetul melancolia. Nemulțumirea, veșnica nemulțumire, care m-a urmărit totdeauna și pretutindeni, își reluă locul obișnuit în inima mea și puterea ei stăpânitoare o simții până în adâncul sufletului” (Săvescu 1984: 177). Așadar, Săvescu nu e un parnasian, ci un simbolist, în creația căruia versurile din poezii antici devin semne care se înalță la simbol reflectând universul său interior.

³ Reproducem versiunea românească a *Elegiei III, 7* din volumul lui Iuliu Cezar Săvescu (1984).

memini numeros sustinuisse novem./ Num mea Thessalica languent devota veneno/
Carpora; num misero carmen et herba nocent./ Sagave punicea defixit nomina cera/
Et medium tenues in jecur egit acus?/ Carmine laesa Ceres sterilem vanescit in
herbam./ Deficiunt laesae carmine fontis aquae./ Illicibus glandes cantataque vitibus
uva/ Decidit, et nullo poma movente fluunt./ Quid vetat et nervos magicas torpere per
artes?/ Forsitan impatiens fit latus inde meum./ Huc pudor accessit facti: pudor ipse
nocebat./ Ille fuit vitii causa secunda mei./ At qualem vidi tantum tetigique puellam!/
Sic etiam tunica tangitur ipsa sua./ Illius ad tactum Pylus juvenescere possit./
Tithonosque annis fortior esse suis./ Haec mihi contigerat; sed vir non contigit illi./
Quas nunc concipiam per nova vota preces?/ Credo etiam magnos; quo sum tam
turpiter usus./ Muneris oblatis poenituisse deos./ Optabam certe recipi: sum nempe
receptus./ Oscula ferre: tuli; proximus esse: fui./ Quo mihi fortunae tantum; quo regna
sine usu?/ Quid nisi possedi dives avarus opes?/ Sic aret mediis taciti vulgator in
undis./ Pomaque, quae nullo tempore tangat, habet./ A tenera quisquam sic surgit
mane puella./ Protinus ut sanctos possit adire deos./ Sed non blanda, puto, non optima
perdidit in me/ Oscula; non omni sollicitavit ope./ Illa graves potuit cuereus
adamantaque durum/ Surdaque blanditiis saxa movere suis./ Digna movere fuit certe
vivosque virosque./ Se neque tunc vixi, nec vir, ut ante, fui./ Quid juvat, ad surdas si
cantet Phemius aures./ Quid miserum Thamyran picta tabella juvat?/ At quae non
tacita formavi gaudia mente./ Quos ego non finxi disposuique modos./ Nostra tamen
jacuere velut praemortua membra/ Turpiter, hesternam languidiora rosa./ Quae nunc
ecce rigent intempestiva valentque./ Nunc opus exposcunt militiamque suam./ Quin
istic pudibunda jace, pars pessima nostri./ Sic sum pollicis captus ut ante tuis./ Tu
dominam fallis; per te deprensus inermis./ Tristia cum magno damna pudore tuli./
Hanc etiam non est mea dedignata puella/ Molliter admota sollicitare manu./ Sed
postquam nullas consurgere posse per artes/ Immemoremque sui procubuisse videt./ «
Quid me ludis? « ait, « quis te, malesane, jubebat/ Invitum nostro ponere membra
toro?/ Aut te trajectis Aëaea venefica lanis/ Devovet, aut alio lassus amore venis.»/
Nec mora; desiluit tunica velata recincta./ Et decuit nudos proripuisse pedes./ Neve suae
posset intactam scire ministrae./ Dedecus hoc sumta dissimulavit aqua. (*Elegia III, 7*)

Iubita mea nu-i oare destul de drăgălașe./ Și nurii feței sale destul de-
atrăgători?/ Nu m-am rugat de dansa, n-am plâns destulă vreme./ După o dulce noapte
alături de ea?/ Cu toate astea-n brațe, ca-n lanțuri am ținut-o./ Dar vai! blestem
asupra-mi, pe patu-mi am căzut./ Secat de orice viață și fără de putere./ Un corp inert
și rece, ca putredul buștean./ Nu, flacăra ce-n mine ardea mistuitoare./ Puternică ca
focul ascuns în sânul ei./ N-avu de astă dată, n-avu nici o putere./ Să mai deștepte
partea secată de plăceri./ Curatele ei brațe, ca fulgul de zăpadă./ Ce leneș se așterne
pe muntele Sitù./ Strângeau ca-n foc grumazu-mi și buzele-i aprinse/ Păreau de foc o
ploaie ce buzele-mi topea./ Rătundele ei pulpe alunecau pe-a mele./ Căta să-mi dea
viață prin mii gădilături./ Zicea că dansa-i sclava și eu învingătorul./ Și nu era
mișcare, și nu erau cuvinte./ Prin care să nu caute la lupt-a m-ațăța./ Dar vai, a mele
membre, vrăjite de blestemuri./ Rămas-au nemișcate și-n stare nu mai fură/ Să
împlinească pofta ce-n sânul ei ardea./ Eram un corp de piatră, lipsit de-orice simțire./
Un trunchi uscat de vreme, și dans-ar fi putut/ Să-ntrebe dacă doarme c-o umbră sau
c-un om./ Ce trebuie să fie în trista bătrânețe./ De-o fi s-ajung vreodată, când azi în
floare vârstei./ O dată să ții pieptul în stare nu am fost?/ Rușine, vai! Rușine, de mii
de ori rușine./ Când porți un nume-n lume de tânăr și de om!./ Și dulcea mea iubită ne-
având prilej să vadă/ Că-ntr-adevăr sunt tânăr și-ntr-adevăr bărbat./ Curată ca
fecioara, ce merge să păzească/ În temple focul sacru, ea patul părăsi!./ Așa cum se

desparte o soră de un frate./ Era odinioară un timp în care Clida,/ De două ori sub mine gemuse neîntrerupt,/ Și Pita cea bălaie, și Liba suspinase,/ De trei ori fiecare sub pieptul meu aprins./ Și dacă bine aminte mi-aduc, pe-o scurtă noapte,/ Alături de Corina, de dânsa ațâțat./ De nouă ori asaltul l-am dat cu multă laudă,/ Luptând și unul și-altul de-același foc împinși./ Dar astăzi fi-va oare tesalica otravă,/ Ce-mi ține-n lăncezeală ai corpului meu nervi?/ Să fie vreun descântec, vreo iarbă veninoasă./ Să fie vrăjitoarea ce numele mi-a scris/ Pe table cartagene, și care îmi înfipse/ Undreaua ei vrăjită adâncă în ficati?/ Când vrăjile usucă chiar spicul plin și mândru/ Schimbându-l într-o iarbă uscată, fără suc./ Când seacă și izvorul fântânilor, când face,/ Desprinsă din stejarul semeț, să cază ghinda./ Ciorchinul de pe viță și orice fruct din pom/ De ce n-ar face oare și nervii să bolească?/ Desigur, vrăjitoarea s-a pus în a mea cale;/ Și dacă se gândește vreunul la rușinea/ Ce-o simte-n astă stare, va zice ca și mine./ Rușinea fu și dânsa o cauză ce m-a-nvins./ Ce dulce! Ce frumoasă era! Ș-acum aminte/ Mi-aduc, și ce voioasă de mine se lipea,/ Ca haina ce se strânge de corp de tot aproape./ Alătura de dânsa bătrânul rege Pylos/ Re-ntinerit deodată s-ar fi simțit, și Thiton/ Puteri ce nu-i da vârsta putea să dobândească./ Ea fuse pentru mine femeie, însă eu/ N-am fost, n-am fost în stare să semăn a bărbat!/ Ce noi dorinți putea-voi să dobândesc de-acum!/ Desigur însuși zeii, scârbindu-se de mine,/ Se vor căi de darul cu care-mbogățiră/ Fiiința ce-naintea femeii a roșit./ Ardeam de pasiunea de-a fi primit de dânsa./ Am fost primit, și buza-i pe inimă-mi ședea./ O sărutai, alături de sânu-i vrui să dorm,/ Dormii; dar unde este folosul, fericirea,/ Ce-ar fi putut să tragă oricare muritor!/ Am fost ca și un rege ce are-o țară mândră./ Dar fără să domnească; am fost ca și avarul./ Ce beat de strălucirea averii, mărmurit/ Rămâne în mijlocul grămezilor de aur./ Astfel Tantal perfidul de sete se usucă./ În chiar mijlocul apei, și vede lângă dânsul./ În pomi gustoase fructe, dar niciodată în stare/ De ele să se-atingă sârmanul nu va fi./ Tot astfel sacrul preot, când zorile s-arată./ În patu-i cald își lasă curata lui soție,/ Și merge să slujească pe-ai cerului stăpâni. (*Elegia III, 7*)

Acest poem, cum vedem, transfigurează starea sufletească a unui tânăr care mărturisește îndurerat „neputința incidentală” în amor. Această „iubire frustrată” este un topos în lirica latină. Personajele elegiei ovidiene sunt mediteraneene și dezinvoltura confesiunii ne cucerește. Poetul latin îmbină tandrețea și galanteria cu gesturi și replici dure, directe, senzuale; expresie a psihologiei și a mentalității romane.

Iuliu Cezar Săvescu a tradus parțial acest poem, și anume versurile 1–54, lăsând deoparte finalul elegiei, adică versurile 55–74, din motive pe care nu le putem preciza. Versiunea lui Săvescu a rămas până astăzi singura traducere românească a acestei elegii ovidiene⁴ ocolită, probabil, pentru tema sa și pentru expresia literară slobodă.

Privind critic versiunea lui Săvescu în raport cu originalul latin, observăm că este o parafrază poetică, nu o traducere filologică. Poetul român amplifică versul latin, dublându-l sau triplându-l, sporind textul original neașteptat de mult. Acest mod de prelucrare cultiva traducerea *ad sensum*, nu *ad verbum*, procedeu frecvent la interpreții din veacul al XIX-lea. Săvescu nu a urmat modelul tălmăcirilor din Ovidiu realizate de Eminescu sau Hasdeu. Eminescu tradusese în metru original⁵, vers pe vers, iar Hasdeu, în metru echivalent (Diaconescu 1991: 183–187), dar tot

⁴ Precizăm că regretata traducătoarea ciclului de elegii *Amores* – ne referim la Maria Valeria Petrescu – a eliminat, fără justificare, acest poem antologic.

⁵ Eminescu tradusese distihul elegiac *Donec eris felix multos numerabis amicos/ Tempora si fuerint nubila solus eris, Tristia I, 9, 5–6* astfel: „Până vei fi fericit, număra-vei amici o mulțime/ Cum se vor întuneca vremile, singur rămâi”.

vers pe vers. Săvescu prelucrează textul original, ajungând la adaptare poetică, nu la traducere fidelă.

Meritul lui Săvescu în istoria traducerilor din opera lui Ovidiu constă totuși în selectarea unui metru echivalent inspirat și în cultivarea unui limbaj poetic expresiv. Poetul român folosește un metru echivalent, ca Hasdeu, adică un vers iambic de 14 silabe pentru echivalarea hexametruului latin, alternând cu un vers iambic de 13 silabe pentru transpunerea pentametruului latin. Așadar, distihul elegiac latin este echivalat cu un distih iambic românesc de 14/13 silabe. Acest metru muzical, frecvent în poezia românească, va fi folosit, în secolul al XX-lea de Teodor Naum în traducerea operei de exil a lui Ovidiu. Altă virtute a versiunii lui Săvescu constă în limbajul său artistic. Poetul a intuit stilul lui Ovidiu și are harul de a prelucra expresiv, la nivel denotativ și conotativ, claviatura polifonică ovidiană.

A doua traducere a lui Iuliu Cezar Săvescu din poemele lui Ovidiu este *Elegia III, 12* tot din ciclul *Amores*, volumul de debut al poetului latin. Această elegie a fost tradusă în întregime, dar a rămas în manuscris. A fost publicată în ediția N. Davidescu din 1926 și în ediția Ion Popescu-Sireteanu din anul 1993. Pentru analiza critică a traducerii, reproducem mai jos textul latin și versiunea românească.

Quis fuit ille dies, quo tristia semper amanti/ Omina non albae concinuistis
aves?/ Quodve putem sidus nostris occurrere fati;/ Quosve deos in me bella movere
querar?/ Quae modo dicta mea est, quam coepi solus amare,/ Cum multis vereor ne sit
habenda mihi./ Fallimur; an nostris innotuit illa libellis?/ Sic erat: ingenio prostitit illa
meo./ Et merito: quid enim formae praeconia feci?/ Vendibilis culpa facta puella mea
est./ Me lenone placet, duce me perductus amator,/ Janua per nostras est adaperata
manus./ An prosint dubium: nocuerunt carmina certe;/ Invidiae nostris illa fuere
bonis./ Quum Thebae, quum Troja forent, quum Caesaris acta;/ Ingenium movit sola
Corinna meum./ Aversis utinam tetigissem carmina Musis./ Phoebus et inceptum
destituisset opus! Nec tamen ut testes mos est audire poetas:/ Malueram verbis
pondus abesse meis./ Per nos Scylla, patri eanos furata capillos,/ Pube premit radibos
inguinibusque canes;/ Nos pedibus pennas dedimus, nos crinibus angues;/ Victor
Abantiades alite fertur equo./ Idem per spatium Tityon porreximus ingens,/ Et tria
vipero fecimus ora cani;/ Fecimus Enceladon jaculantem mille lacertis,/ Ambigue
captos virginis ore viros;/ Aeolios Ithacis inclusimus utribus Euros;/ Proditor in
medio Tantalus amne sitit./ De Niobe silicem, de virgine fecimus ursam;/ Concinit
Odrysium Cecropis ales Ityn./ Jupiter aut in aves, aut se transformat in aurum./ Aut
secat imposita virgine taurus aquas./ Protea quid referam Thebanaeque semina,
dentes;/ Qui vomerent flammis ore, fuisse boves;/ Flere genis electra tuas; auriga,
sorores;/ Quaeque rates fuerint, nunc maris esse deas/ Aversumque diem mensis
furalibus Atrai;/ Duraque percussam sexa secuta Iyram?/ Exit in immensum fecunda
licentia vatum./ Obligat historica nec sua verba fide./ Et mea debuerat falso laudata
videri/ Femina; credulitas nunc mihi vestra nocet. (*Elegia III, 12*)

Ce zi a fost aceea atât de-ntunecată,/ În care voi, lugubre și triste zburătoare,
Mi-ați proorocit că veșnic voi fi nenorocit/ În dulcile amoruri? Ce stea nenorocită/ A
strălucit pe fruntea fatalului destin?/ Ce zei mă persecută? Frumoasa ce iubisem/ Și
care odinioară jura pe zei și soare/ Că nu va ști de altul decât de mine singur./ Mă
face azi a crede că are mii amanți./ Mă-nșel? Sau nu avură putere a mele versuri/ S-o
facă cunoscută, s-o știe-ntreaga Romă?/ O, nu! Dar numai mie și versurilor mele/ Se
datorește totul și toți acei iubiți./ Dar cine mă împinse, vai! cine m-a orbit/ S-o cânt,

să-i știe lumea cereasca frumusețe?! Și-acuma dacă-și vinde pe bani oricare noapte,
 Eu singur sunt de vină, eu singur am făcut/ Din cântece nebune, nebuni cu toți s-
 alerge/ La dânsa; da, eu singur, eu singur i-am adus/ Și însăși a mea mână deschise
 poarta ei!/ La ce mai sunt dar bune cântările duioase!/ La ce! Nu știu; dar ele desigur
 c-au vărsat/ Otrava cea mai cruntă și cea mai zdrobitoare/ Pe-ntreaga-mi fericire./ Pe
 când puteam să cânt./ Să cânt cetatea Tebei și-a Troiei sau pe Cezar/ Cu faptele-i
 ilustre, de ce un singur nume,/ O singură ființă, Corina, a făcut/ Să curgă mii de
 flăcări pe inima mea tristă./ De ce n-a făcut cerul ca versurile mele/ Să fie reci ca
 gheața și Phoebus pentru ce/ Mă ajută în calea pe care am pășit?! Cu toate astea
 nimeni în versuri nu se-ncrede./ De ce a mele vorbe nu fură trecătoare?! Vai Scylliu,
 care smulse albiții peri din cap/ Bătrânului său tată, noi am voit să-i dăm/ Un cârd de
 câini ce urlă prelung, îngrozitor./ Noi pus-am la picioare aripi fășiitoare/ Și coarnele-
 mpletit-am cu șerpi otrăvitori/ Iar pe copilul mândru lui Atlas luptătorul/ Făcutu-l-am
 să zboare pe cai înaripați./ Tot noi am pus pe Titu în mijlocul pustiei/ Și pus-am unui
 câine trei capete hidoase/ Și-o coamă-n care șerpilor licioși se împletesc./ Tot noi lui
 Encelade i-am dat o sută brațe./ Săgeți ca să repeadă și vrajului tot noi/ I-am dat
 puteri să-njuge la farmecele sale/ Să facă ce-i va place din ori și ce erou./ Eolicele
 vânturi tot noi le-narcerarăm/ În peșterile negre a regelui Etol./ Prin noi Tantal
 perfidul, ajunsese ca să fie/ Muncit de-o cruntă sete, de-o sete ce îl arde/ Și gâtul îi
 usucă în sânul apei chiar./ Tot noi din Neobea făcurăm rece stâncă/ Și din frumoasa
 nimfă ursoaică-ngrozitoare/ Și pasărea lui Cecrops pe Itis ca să cânte./ În pasăre sau
 aur schimbăm pe Joe tatăl/ Sau limpezile unde le spintecă cu pieptul/ Sub forma unui
 taur, răpind cu el o nimfă./ Mai este trebuință să spui și de Proteu./ De dinții lui din
 care născutu-s-au tebanii?! Voi spune c-au fost tauri ce flăcări răsuflau./ Că moartea
 ta plângând-o nenorocit Faeton./ Din ochii sorii tale curgeau de ambră râuri?! Că
 sprintene corăbii s-au preschimbato odată/ În zeități de apă; că ziua se stinsese/ Când a
 văzut ospățul scârbos al lui Atreu./ Că stânci fără de viață prindeau simțire, limbă/ La
 dulcile acorduri ce lirele scoteau?! Desigur poezia și gândurile-aprinse./ N-au
 margini, nu se-njugă la cruntul adevăr./ Se pierd în admirare și-n năluciri mărețe/ Și
 eu despre Corina destule poate-am spus:/ Neadevăruri multe, cum inima-mi șoptise/
 Dar ele mă pierdură. Amanți, de ce-ați crezut? (*Elegia III, 12*)

Poemul de mai sus include un topos frecvent în lirica latină, anume iubirea trădată. Poetul laudând în versuri frumusețea Corinei, a făcut-o celebră și astfel curtezanii din Roma au sedus-o. Ovidiu se învinuiește pe sine de această paradoxală situație. Subiectul poetic este transfigurat într-un limbaj poetic retoric, mitologic. Finalul este memorabil și include o *ars poetica* ovidiană: *Exit in immensum fecunda licentia vatum/ Obligat historica nec sua verba fide/ Et mea debuerat falso laudata videri/ Femina; credulitas nunc mihi vestra nocet* („Libertatea fecundă a poezilor este fără măsură/ Cuvintele lor nu obligă la adevăr istoric/ Și iubita mea trebuia să pară fals laudată/ Credulitatea voastră mă vatamă⁶ astăzi”).

Traducerea poetului român, confruntată cu originalul latin dezvăluie aceleași scăderi și virtuți pe care le-am relevat în analiza tălmăcirii *Elegiei III, 7*. Iuliu Cezar Săvescu nu traduce *ad verbum*, ci *ad sensum* textul latin. De aceea, el amplifică mult, dublând adesea numărul versurilor latine. Elegia latină are 44 versuri, iar

⁶ Acest vers are caracter premonitoriu. Poetul va fi exilat în anul 8 î.Hr. pentru două motive, mărturisite de poet, *carmen et error*. Prin *carmen* înțelegem elegiile sale erotice care se opuneau programului de redresare morală a societății romane inițiat de Augustus, iar prin *error* un motiv care constituie un *mister* nedezvăluit de poet și nedescifrat de exegeți.

versiunea sa românească 74 versuri. Varianta românească este, aşadar, o prelucrare în care parafraza are rol dominant. Acest mod de a traduce era însă un loc comun în vremea în care scria Săvescu.

Versiunea propusă de Săvescu are totuşi şi certe calităţi. Acestea sunt, precum precizam anterior, metru echivalent inspirat şi limbajul artistic sugestiv. Prin utilizarea ritmului iambic şi a măsurilor alternative de 14/13 silabe precum şi prin versurile fluide şi muzicale, Iuliu Cezar Săvescu preia torţa traducerilor ovidiene în versuri albe de la Hasdeu şi devine un precursor remarcabil al lui Th. Naum. Truda lui de traducător reprezintă un experiment util şi numele lui trebuie inclus în istoria receptării lui Ovidiu în cultura română.

În urma analizei critice a traducerilor poetului Iuliu Cezar Săvescu din elegerile lui Ovidiu din ciclul *Amores* putem formula aceste concluzii:

1. Poetul Săvescu este confîn, în lirica de dragoste, cu poetul Ovidiu. În poemele traduse din opera de tinereţe a lui Ovidiu, Săvescu se redescoperă pe sine. Tema iubirii frustrate sau a iubirii trădate, amorul galant, spiritul ludic şi retoric se îmbină în poeme care se disting prin veracitate psihologică şi prin expresivitate poetică.

2. Traducerile lui Săvescu sunt prelucrări amplificate ale textului latin. Poetul român nu traduce textul latin *ad verbum*, vers pe vers, ci *ad sensum*, parafrazând şi dublând numărul versurilor latine. Aceste scăderi ale versiunilor sale sunt compensate de calităţi evidente, anume de metru funcţional şi de limbajul artistic polifonic. Săvescu este un poet inspirat, nu un versificator pedestru.

3. Prin elegerile traduse, Săvescu ne-a lăsat moştenire un experiment util care reflectă o concepţie despre tălmăciri de la sfârşitul veacului al XIX-lea. El este un precursor talentat al marilor traducători din secolul trecut şi un slujitor cu har în istoria receptării operei lui Ovidiu în cultura română.

Bibliografie

- Diaconescu 1991: Traian Diaconescu, *B.P. Haşdeu şi opera de exil a lui Ovidiu*, „Limba română”, Chişinău, p. 183–187
Lascu 1972: N. Lascu, *Clasicii antici în România*, Cluj, Dacia.
Lascu 1957: N. Lascu, *Ovidiu în România*, în vol. *Publius Ovidius Naso*, Bucureşti, Editura Academiei Române, p. 333–580.
Săvescu 1984: Iuliu Cezar Săvescu, *Scrieri*, ediţie îngrijită de Ion Popescu Sireteanu, Bucureşti, Minerva.

L'Ovidienne. Un traducteur oublié: C.I. Săvescu

La réception de l'oeuvre de Ovide dans la littérature roumaine descend vers le XVIème siècle. Les traductions de Cezar Iuliu Săvescu (1860-1903) représentent une étape notable de la valorisation de l'oeuvre d'Ovide dans l'oeuvre d'un poète roumain romantique et symboliste. En sélectionnant des élégies érotiques similaires à son tempérament, c'est-à-dire, *Amores III, 7* et *III, 82*, il interprète l'originel latin *ad sensum*, nu *ad verbum*, utilisant un mètre modern et un langage poétique polyphonique. Par ses traductions oubliées il est un précurseur de grands traducteurs d'Ovide du XXème siècle, lorsque la réception d'Ovide en Roumanie fait des pas importants pour la synchronisation avec les grandes cultures européennes.

*Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iaşi
România*